

בשער המלך — שבת כד ד"ה ודרך), ועל דין קלב"מ ב'יהודף' — ע' מה שכתבו בשוו'ת אחיעזר ח"א יה ובחודשי הגרנ"ט בתובות, סי' לט.

... והור ובא עליה כדרך — לאו דוקא, שאפילו חור ובא שלא כדרך משולם קנס (תוס' ימותה נה).
ויש לעין מדוע צריך חור ובא ואין מתחייב קנס ביציאתו כמו לענין איסור ערוה שהייב על יציאה כביהה.

דף עד

עינויים וציוונים

רבי יונתן בן שאול אומר: רודף שהיה רודף אחר חבירו להרגו יוכל להצללו באחד מאבריו ולא הצליל — נהרג עלייו — כבר האריכו ראשונים ואחרונים אם דינו של ר' יונתן בן שאול אמר גם לענן הנרדף עצמו, שאם יוכל להצליל באחד מאבריו של הנרדף, אין לו רשות להרגו [כפשתות לשון רש"י], או רק כלפי שאר אנשים, אבל הנרדף עצמו יכול להשכים ולקוט על הבא להרגו בכל אופן. וראה בארוכה במפרשים כאן ובשו"ת יביע אומר ח"ד ח"מ ה.

רבי יונתן בן שאול' — מלבדamar זה, לא נמצא אותו חכם בשני התלמודים ובתוספות.
ופעם נוספת מופיע ר' יוחנן בן שאול.
וכן יש: רב אשי בן שאול, ור' יוסי בן שאול (וביירושלמי מופיע כ"פ רבי יisha בן שאול), ואולי כולם חכם אחד; רב תחליפה בן שאול; רב הילפה בן שאול (והוא מוכרך בעיקר ביירושלמי, והוא ר' יוסי בן שאול הי' מציפורி — ירושלמי שבת ד, ב).

לא שנא, دائم רבא: רודף שהיה רודף אחר חבירו ושיבר את הכלים, בין של נרדף ובין של כל אדם — פטור, מי טעמא? מתחייב בנטשו הואה — הרי שמן לזה ומהיטה לוזה — פטור מתשלומן.
ואמנם יש סוברים שמדובר ברודף הדין כן, לפי שmittתו נתונה בידי כל אדם והרי הוא מחויב מיתה כלפי כל אחד ואחד (עפ"י חדש ר"ג); כס"מ משנה — עדות כא, ג. ועתום כתובות לא. ובפרק ב דב"ק, כמה שיטות).

קא סבר עונשין מן הדין — וזה תואם עם שיטתו הכללית של רב שמעון דזעיר בתר טעונה. הרי שהטעם האנושי יש לו משקל יתר בדין התורה (ראה בפירוש יוסף דעת סוטה ח), ולכן אף על פי שאדם דין קל וחומר מעצמו, אפשר לענשו על פיו.

'סביר לה כאבוה دائم עונשין מן הדין, ואתיא שבת בחילול חילול מעבודת כוכבים' — הנה שאלה ששאלתי להגר"ח קנייבסקי שילט"א, ותשובה בצדה:
נתקשיתי במא שפרש רשי"ד בדף עד. (בד"ה סבר) בהא דיליף ר' אלעוז בר"ש שבת מעבודת כוכבים בגזרה שווה ד'חילול' חילול' מקרא ד'זמורעך לא תתן להעביר למולך ולא תחולל' — וצ"ע, הלא ר' אלעוז בר"ש עצמו ס"ל (עליל סד). שהمولך אינו בכלל עבודת כוכבים. ואם זיבח והקטיר לפניו פטור?
משמעותו:

אף אם אינו ע"ז אבל הוא אביזורייה דע"ז.
שוב הראוני במורה"א בע"ז. ואולם עדין צ"ע מדברי התוס' בשבותות זו ד"ה בע"ז (וכ"ה בש"ר שם), שנראה מדבריהם שלא ס"ל לחילוק זה.

אך לדבריהם יש לישב עפ"י' הדוט' רא"ש שם שאפַילו' למ"ד לאו הינו ע"ז, פשטי' דקרה בע"ז. ושם מיריבי בפסקוק'... למן טמא את מקדשי ולחילל את שם קדשי' (ויקרא כ). ואפשר דהינו חילול אמרינן הכא. וכן נראה מדברי התוט' לעיל (עג: ד"ה חילול) שכטבו ש'חילול' האמור כאן נכתב במקום מיתה, והרי בקראה ז'וזמוך לא תנתן להעבר לוילך' שכטב רשי' לא אמר מיתה כלל, אבל קרא דלעיל אכן נאמר סמוך למיתה. הרי שהותם הולכים לשיטם בשבעות, אבל רשי' סובר שהמולך בכלל אבירותיו דעבודה זורה כנ"ל.

זאתיא שבת ב'חילול מעבודת כוכבים — שניהם עיקרי הדת, והמחלל שבת בפרהסיא ככופר בעיקר, שכופר במעשה בראשית (ע' רמב"ם הל' רוצח א,יא; Tos' עה: ד"ה לא).

כ' עבירות שבתורה...'

ע' ביצחק יקרא חלק א' סי' י"א ס' ק. ב. ובסכה י"ד: מבואר דלא מסרו עצם על גורת חז"ל שלא לסכך בנסרים. ובע"ז י"ח. איתא דר"י בן קיסמא אמר שלא ללמד תורה ברבים בשעת השמד ור"ח בן תרדין לימד, ונ' דמסירות נפש אמונות עשה היא רשות. ובתוס' גיטין נ"ז: אבוד עצם לדעת אף דהו הנאת עצמן וקרען עולם, וצ"ע אי בתורת חובה או בתורת רשות' (מהגר"א נבנצל שליט"א). הע"ע: רמב"ן ור"ן שבת מטה; ריטב"א חולין קא: החינוך רצוי; נמיוקי יוספ'; רמ"א יו"ד קנא, א' ובהגר"א שם; שו"ת בית זבולח"ב יא,ג.

יעבור ואל ייהרג — ואם רוצה ליהרג ולא לעבור — מחוליקת הראשונים; — הרמב"ם (יסודי התורה ה,ד) כתוב שאם ימסור עצמו למיתה הרי זה מתחייב בנספו (וכן הביאו להוכחה מהתוט' בסוגינו בד"ה קטול. אך יש לומר דשאני כמשמעותו להנאת עצמו, כדלהלן). וחרא"ש (בע"ז ב,י) ור"י (מובא בהג"א שם ד,ב) כתבו שמותר. [ובהג"א בכתובות (פ"ק, ג) כתוב בשם מהרי"ח להסתפק בזה, אם מותר או אסור]. ובסמ"ק (מד) כתוב שמותר חסידות היא. ואפילו' כשמתוון הגוי רק להנאת עצמו. ובמהרי"ק (קל"ז ד"ה ועל כתוב שלא דבר הסמ"ק אלא באיסור תורה, אבל באיסור דרבנן ומכוון להנאת עצמו — אין מדת חסידות בדבר].

וכתיב בתרומת הדשן (קצט) שהיה נראה הוואיל ומהוליקת גודלים היא, הרי זה ספק נפשות ואין לו ליהרג. ואמנם יש לומר כיון שלענין קידוש השם לא הקפידה תורה על אבוד נפשות ואמרה מסור עצמן על קודש השם, אין ללימוד זאת משאר ספק-נפשות שאין בהם ממשום ק"ה. וסימן דבריו: 'ונראה דלפי העניין ושראוין אנו כוונתו — מוריין לו'.

וכתיב הפסיקים (ע' שו"ע יו"ד קנא, ואש"ך סק"ב) שאם העכו"ם מכווין להעבירו על דת — רשאי להחמיר על עצמו וליהרג, אבל אם כוונתו רק להנאת עצמו — אסור להחמיר ונקרו חובל בעצמו. ואם זה בפרהסיא — הביא הש"ץ שם מחוליקת בין הב"ח לפרישת, וכתיב: 'ונראה דאם השעה צריכה לך וכלה"ג, לכולי' עלמא רשאי למסור עצמו'.

מפרש רשי' משמע לבארה שבעת השמד או בפרהסיא, הדין 'יהרג ואל יעבור' אינו אלא מדרבנן, כדי שלא ירגילו הגויים להמריך הלבבות. ויש לתמוהה היכן מצינו כזאת, לחיבר מדרבנן ליהרג ולא לעבור. ושםא משום כך כתוב רבנו יונה (בפירושו לאבות ה,ד) 'חכמים ואנשי השם צריכין לישمر במעשיהם על כל שאר בני אדם... ואמרו במסכת סנהדרין שאפַילו' על ערכחתא דמסאנא יהרג ואל יעבור

— לא על דרך חיוב אך יש לו ליהרג על זה כי עושה מצוה שמקדש את השם וקונה עולמו בשעה אחת, אבל בשלשה דברים כל אדם חייב ליהרג עליהם. עד כאן לשונו.

עוד נראה, כשם שבית דין מכים ועונשים שלא מן התורה, משום מיגדר מלטה (ע' לעיל מו יבמות כ:), סברא היא שכמו כן יש כח בידם לצוות על האדם עצמו ליהרג ולא לעבור משום מיגדר מלטה. ואף על פי שהוא דין קבוע לדורות ואין צורך שעיה, נראה מדברי הרשב"א (ביבמות) שגם תקנה הנמשכת דורות ובמים הריהי בגדר 'מיגדר מלטה' ו'הוראת שעיה' כל עוד יש בדבר משום עשיית גדר. ולפי זה נראה כשם שענין הענשת בית דין שלא מן הדין היא מהלכה למשה מסני [והסמיוכה על הכתובים בעזורה. ע' מ"ק טו.], אך דין זה נובע מהל"מ, לשמעו בקהל החכמים שראו לגרור גדר ליהרג ולא לעבור בפרהסיא או בשעת השמד (עפ"י דרישות בית יש"ח א'טו העירה ב.).

(ע"ב) **פשיטה ישראלים** בעינן, **דכתיב ונקדשתי** בתוך בני ישראל'... וכתיב התם הבדלו מתוך העדה הזאת, מה להלן עשרה וכולו **ישראל אף** כאן עשרה וכולו **ישראל** — מבואר שהלימוד מ'עדת' אינו למספר עשרה גרייה, אלא גם לעניין איקות העשרה, ישראלים דוקא ולא נקרים.

לאור זאת כתוב בשו"ת אגרות משה בכמה מקומות (או"ח ח"א כג וח"ב יט וח"ג יד), שיש למלמוד מזה שגם עשרה אנשים מהם מחללי שבת בפרהסיא, דין כשרה לדבר שבקדושה — שחרי המרגלים באotta שעיה היו קופרים (כבערcin טו.), וגורעים מוחללי שבתוות. ומכאן שאפשר לצרף גם מחללי שבת לעשרה, לעניית קדיש וקדושה. (ואולם להחשב תפילה הציבור אין מטרפים, ע"ש).

כיווץ בוה פסק שם (ביו"ח ח"א ע' לעניין הגדרת 'מחלל שבת בפרהסיא') שמסתבר שנחשב כן גם כאשר מוחל בפני עשרה מישראל שאיןם שמורי תורה, כשם שלענין חותת קידוש השם נחשב זה כבפרהסיא, כמו כן לעניין חומר חילול שבת בפרהסיא שענינו ממש חילול השם, מסתבר שייחשב כבפרהסיא (וע"ש טעם נסוף).

ואולם בספר זכר יצחק (ב' ד"ה וועל דבר. ומובה באג"מ שם) כתוב שמחללי שבת בפרהסיא אינם מטרפים לאמרית דבר שבקדושה. (וז"ע אם יהלוק גם לעניין קידוש השם). וכן בשו"ת אור לציון (ח"ב כ) דחיה ראיית אגרות משה כי לדעתו המרגלים לא היו ככופרים ממש. ונקט שם להלכה שמחללי שבת אינם מטרפים לכל דבר שבקדושה. וכן שהביא המשנה-ברורה (נה ס"ק מו) מהפרי-מדים, שמומר לחילול שבת בפרהסיא אינו מטרף למנין עשרה.

זהא אסתור פרהסיא הויא? — ה גם שהעבירה עצמה אינה נעשית לעניין עשרה, לעניין זה אין צורך בראיה אלא אף ידיעה של רבים נחשב 'פרהסיא', והרי נלקחה לבית המלך בפני רבים מישראל והכל ידעו על כך (עפ"י חדשנו הר"ג; שו"ת מהרי"ק קס — כבאוור האחיעור ח"ג ג.ו. וכן כתבו שאור פוסקים. וע' בלשון המאירי; תשב"ץ ח"א ס"ס קנה; אגרות משה אה"ע ח"ב ד ד"ה ומה שהביא; ביבע אמר ח"ה ז"ד יא, וח"ו ח"מ ג,ג).

אמר אביי: אסתור קרקע עולם היהת' — נחלקו הראשונים (עתום, המאור, מלחמות ה) האם סבירה זו אמרה בכל איסורי עריות, שהגביעת אינה חייבת למסור עצמה למיתה מפני שהיא עשוה מעשה, או שמא לעולם תחרג ולא תעבור ורק באסתור מועיל טעם זה כיון שלא הייתה כאן עבירת 'גiley עריות' ממש, אם משום שהיתה פנואה, או משום שבעלית גוי אינה בכלל 'גiley עריות'. והנידון בוגمرا לא היה אלא משום 'פרהסיא', ועל כך תרצו שכיוון שהיא עשוה מעשה, אין זה חילול השם אם לא תמסור נפשה על כך.

[א]. בחודשי הגר"ח הלווי (בריש הספר) מבואר שמהלוקתם ביסוד הדין 'יהרג ואל יעבור' בשלוש עבירות, האם הוא ש"יר גם כאשר אינו עושה מעשה, שלא ניתנו אותן עבירות להידחות מפני פיקוח נשך בכל אופן, או שהוא לא נאמר אלא שאסור לעשות מעשה אלא עליון להימנע אפיו אם יחרגוו עי"כ, אבל אם אינו עושה כלל — מותר. ואולם החוו"א (בגילונות) נקט שלדברי הכל לא למדנו שאוthon עבירות אינן גדחות מפני פיקוח נשך, אלא שאסור לו לעשות מעשה וליבור. לא נחלקו הראשונים אלא על האשעה הנבעלת, האם חייבת למסור נפשה אם לאו. וע"ש נפ"מ והסתעפות בשאלת זו (ובמש"כ החוו"א בז"ד סח סק"ג). וע"ע אבני נור ז"ד קכת.

ב. כשהאהשה עשה פעולה כלשהי להמציא עצמה לבועל — ע' במאירי כאן ור"י מלוני; שטמ"ק כתובות ג: ש"ת מהרי"ל עב. ג.

והנה אם אנסחו לעשות פעולה מסוימת שעל ידה ימנע הצלה מחבריו וימות, כגון שאמרו לו להוציא סולם מתוך הבור שנמצא שם אדם, ואם לא יעשה כן, יחרגוו — כתוב בש"ת אגרות משה (ו"ד ח"א קמה) בדבר פשטוט הסברא שגם בו היה ליהרג ולא לעשות מעשה זה. שכן שבין כך תיאבד כאן נפש אחת, או הוא או חברו, שוב עומדים הוא בחיויבו לעשות את המזווה עליו.

ואפשר שהוא דוקא בענין שפיכות דמים, אבל בכיו הא גונא באיסור עריות, כגון שמכרחים אותה על עשיית פעולה כלשהי שעל ידה תהא אונסה להיבעל, אפשר שאין חיזב למסור הנפש על פעולה זו, כיון שאין כאן עתה איסור ערוה. ודוקא בשפיכות דמים, שנפש אחת נדחית בין כה וככה, מוחיב בהצלת חברו ואסור לגורם מותו.

ואפשר שגם סברת האומרים שאפיו כשמציאה עצמה מקודם לבן, אין אמורים תחרוג ואל תעבור, כי במעשה עצמו היא קורקע עולם, והמעשים המוקדמים אינם האיסור עצמו. [וואולם ייל שם"מ אסור כי גם מעשה כוה שמבייא לידי האיסור עצמו, בכלל אבירותיו הוא, כלделן עה. וגם עליו גופא נאמר דין זה ד'יהרג ואל יעבור' (ע' חוו"א אה"ע לג. וראה בזה צדדים שונים בש"ת אגרות משה י"ד עד).

ולפי חילוק זה, יש לכארה מקום לדוחות הראה שהביא הגרח"ס שם מдин שנים שהולכים במדבר עם קיתון אחד, לדין גiley עריות ללא מעשה. שיש לומר דוקא בשפיכות דמים אין הפרש בין עשיית פעולה להימנעות, אך לא בגiley עריות.

עוד בענין הוכחת הגר"ח מдин 'חיך קודמן' ע' בMOVED'ם סב באורך. ובוודאי שבאורן, שאמ נפרש וכן נחלקו הראשונים בדין עכו"ם וגiley עריות, כאשר המאנסים מתכוונים להנת עצמן; שאם נפרש שבאסטר לא היה זה גiley עריות ממש כנ"ל, אין לנו מקור בוגרא להתייר הדבר. אך דוקא בגiley עריות, וכן בעבודת כוכבים (ممמש. ולא בAGAIN המצאת הכלים לפרסים, שモתר בשמתכוונים להנת עצמן), אבל בשפיכות דמים אפיו בלהנת עצמן' יהרג ואל יעbor, שאין בו היה כל חילוק שהרי סברת 'מאי חיות דדם דידך סומך טפי' קיימת בכל אופן (ע' בארכות ברוזה ורמב"ן ומאריד).

'הני קוואקי ודימונקי היכי יהבין לhoe, אלא להנת עצמן שאני' — יש מפרשים שאותם כלים אינם מיועדים לצרכי עבודה וורה כלל, אלא להנת הנקרים הם נלקחים. ומכל מקום יש בו איסור מצד משמשי עבודה זהה, כי על ידי הכלים שימוש' להנת עצמן' יהרג ואל יעbor, שאם אין חייבים למסור הנפש על כן, להנת עצמן שאני' מוכא ביד רמה כאן ותוס' ע"ז מד' ד"ה נהנין ורא"ש שם פ"ד. מצוין בגילונות קהילות יעקב).

וע"ע בש"ת מהרי"ק (קעד) אם מדובר כשהישראל עשה מעשה או הנקרים לקחו את הכלים ללא עשיית מעשה מצד ישראל, שהוא 'קורקע עולם'.

'בעו מיניה מר' אמי: בן נח מצווה על קדושת השם?...' — נראה שלא נסתפקו אלא בעבודה ורה ובגiley עריות, אבל בשפיכות דמים — יהרג ואל יעbor, שהרי בויה אין לימוד מן הכתוב עד שתאמר

שהוא דוקא בישראל ולא בחו"ל, אלא מצד הסברא הוא, 'מאי חווית דרמא דידך סומק טפי...', וסבירא זו שיכת גם בבן נח (פרשת דרכים דריש שני ד"ה ודע. והביא סמך לדבר מהרא"ם. וע"ע אור גודל דף יא; משפט כהן שכט).

ואולם מדברי מהר"ש יפה (mobא בפרשת דרכים שם) נראה שאין דעתו כן. וכן כתבו כמה אחרונים בדעת הרמב"ם שסתם וכותב שאין ב"ג מוסר עצמו למשה על אחת מצוותיו, ומשמע אף שפיקות דמים בכלל (ע' עיריך השלוון העתיד מלכים פד, ועוד).

ואפשר שטעם שיטתה זו לפיה שבן נח מעיקרא אינו מחויב למוסר נפשו עבור מצוותיו, ואין דומה לישראל שלולא דכתיב וחי בהם היה מחויב למצוות ללא כל שיעור, גם כדי נטילת נפשו, ולכן בשפיקות דמים שבין כך תינטל נפש אחת ושוב אין כאן פקוח נפש, עומד האיסור בעינו (כמו שפרש"ז). אבל בב"ג שלא נאמר בו 'וחי בהם', הרי שמעיקרא אינו מצווה עד כדי מסירת נפש, אם כן גם שפיקות דמים בכלל זה (סבירא זו מזכרת בשיעורי ר' שמואל ב"מ עמ' של. ופרש שם את דעת המיל"מ. ע"ש).

על עניין מסירות נפש אצל בני נח וקידוש השם — ע' שם ממשואל פורים; ובמה שכתב הגרא"ז הוטנר באגדות פחד יצחק, כו; (אבי עורי מלכים, חדש ר' שמואל — פסחים סי' יב).

עוגנים וטעמים

'דרתניא ר' אליעזר אומר: ואהבת את ה"א **בכל לבך ובכל נפשך...** אם יש לך אדם שגופו **חייב עליו ממומו...**'

— הנה מצות מסירות נפש על קדוש השם רמוזה דוקא בפסוק זה דואהבת... ונראה שהטעעם לכך הוא מפני שהאדם שمرבה במחשבות וחשבונות, ימצא תמיד טעמי שייראו לו צודקים מודיעין לו למסור נפשו למות. על כן אמרה תורה מצוה זו בלשון יאהבת, כי האוהב אינו מחשב חשבונות, אלא קופץ ומוסר נפשו בטرس יספיקו הרהוריו להטרידו. וזה שהגיעו למדרגת אהבת השיח"ת, מיד הוא מוסר נפשו אליו (mittur 'שיותו מוסר' בב' תשל"ב).

כיצא בדבר אתה אומר על הכתוב בפרשת נביה השק' כי מנסת ה"א לדעת הייסכם אהבים את ה"א בכל לבבכם ובסכל נפשכם' — והלא עיקר הנסין באמונה, והיה לו לומר 'הייסכם מאמניים?' — אלא שהאהבה בכל לב ונפש היא בלבד הדוחה כל מיין 'הוכחות' של הנביה להפריד ביןיכם ובין ה'. משל לאדם שאוהב את חברו בלבד, כיון שידעו ומכירו מאר לא ירצה כלל לשמעו עלייו כל רע, כי הוא בטוח ויודע ודאי שככל מה שמספרים לו עלייו אינם אמתות (עפ"י עלה יונה עמ' שי).

ראה עוד: דעת חכמה ומוסר ח"ב כג.

*

... והנה הכללים האלה ייחיבו שאין האדם מוחיב למטרו נפשו על שום דבר חזץ משלשה דברים הידועים, אך מצות שלוח הקן מורה על מקום שהאדם יודע שהמצוה הזאת שיכת לו בשורשו, או מוחיב למסור נפשו אף על מצוה קלה, וזה רומו שלח תשלח את האם — הינו, שילוח את הכללים, שלא ישיגם רק ימסור נפשו, כמו שמצו בדניאל שמסר נפשו על תפילה,

ומורדי שמר נפשו שלא השתווה להמן, ור' עקיבא שמר נפשו על גטילת ידים שלא על פי כל הדין-תורה, כי הבינו שהמצוה הזאת הייתה שייכת להם בשרשם. כי לכל אדם שייך מצוה מיוחדת בפרט, כמו שתתברר בכמה מקומות... (מהות מי השלווח תצא).
 ע' בש"ת אג"מ יו"ד ח"א ח' סברא הפויה; אף לשיטות הראשונים שרשאים ליהרג ולא לעבור בשאר איסורים זהו רק אם היה מוסר נפשו על כל דבר ודבר, אבל אם איןנו עושה כן אלא על דבר אחד — הרי זה מתחייב בנפשו, כי מראה שאינו עושה כן מצד קדושה ה' אלא שחוש לחומר בענין מסוים הנראה לו — והלא במקום פיק"ג הוא התר גמור, ע"ש.

*

פעם אחת אמר הרבי ר' בונם (מפשיסכה) ז"ע: אני אומר לכם הוכחה על פי דין תורה, שמחוויב כל אחד להיות עני, דהנה במלצת יומאיਆו איתה שרציחה היא משלשה דברים שעלייהן 'יהרג ואיל יעבור' משום דמה חזית לדמא דידך סומק טפי, דילמא דההוא גברא סומק טפי. ופרש"י: 'אין זו דומה לשאר עבירות דמ"מ יש כאן אבוד נפש והتورה לא התירה לדוחות את המצוה אלא מפני חיבת נפשו של ישראל, ובכאן עבירה נעשית ונפש אבודה, מי יאמר שנפש חביבה לפני המקום יותר משל זה, דילמא של זה חביבה טפי עליו, ונמצא עבירה נעשית ונפש אבודה'.
 ונמצא, אם אומרים לו הרוג אחד מישראל, אף שהוא חשוד על כל עבירות — רק שהוא מאוון שאתה רשאי להורגו — אף שהוא רשע בודאי, מחייב אני למסור את עצמי למייתה ולקיים 'יהרג ואיל יעבור', ועל ברחך צריך לומר הטעם כמו שכותב רשי ז"ל, מי חזית שנפש חביבה לפני המקום וכו'. ונמצא יש ספק גמור על זה, שיכול להיות שנפשו יותר חביבה. וכך על פי שאיןנו מוחזק לצדיק, יכול להיות שהיה לו 'עולם הבא' יותר ממנה, הרי שמן הדין צריך להיות עני. עד כאן בדבריו. ושיבח דבריהם הללו מאד. וסיים, מי שאינו מאמין בזה חיללה, בודאי הוא אפיקורס גמור (רמותים צופים' על תנא دبي אליו רביה יב,לא).

דף עה

'ימות ולא תשפר' — ע' רמב"ם פ"ה מהל' יסוח"ת ה"ט דהינו דאין להורות שתספר (מהגר"א נבנצל שליט"א).

'בשלמא למאן דאמיר אשת איש היתה, שפיר' — מבואר שגם דברים שאינם עיקר האיסור, כגון לספר עמה אחרוי הגדר וכו', גם בהם אומרים 'יהרג ואיל יעבור' — משום דאכזריהם דגilio עריות המה.
 ומכאן הוכיחו כמה פוסקים כדעת הרמב"ם ששאר מעשי קירבה בעריות — אסורים מן התורה, שайлטו להרמב"ן שאינם אסורים אלא מדרבנן, לא מסתבר שהיה זה בכלל אכזריהם (עפ"י ר"ן ונמקי יוסף — כבאוור הש"ך י"ד קנו סק"ב. וע' גם בחודשי מוהר"ם חלאה פחסחים כה.).
 ואולם היו שהביאו מכאן ראייה שאפיילו איסורים דרבנן נידונים כ'אכזריהם', וייהרג ולא יעבור (ע' בש"ת לריב"ש רנה; שו"ת הרא"ם סוט"י נת; פני מבין (ח"ב דק"ס ע"ד. מובאים בשו"ת יביע אמור ח"ה י"ד ט,ב); שו"ת פני יהושע מוד).